

برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران

مریم شریعت‌زاده

عضو هیئت علمی سازمان مدیریت صنعتی ایران

چکیده: انگیزه‌ارایه مقاله‌ای تحت عنوان «برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران»^۱ به همایش موازین توسعه و ضد توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران در اردیبهشت سال ۱۳۸۰ پر کردن خلثی بود که در سر فصلها و موضوعات فراخوان علی‌رغم گستردگی مباحث مطرح شده وجود داشت. خلأ مبحثی که بتواند فراتر از موضوعات گوناگون خرد مرتبط با توسعه و ضد توسعه فرهنگی، مباحث کلان و مربوط به برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی را در یک مقاله تبیین کند و پس از تعریف مفهوم برنامه‌ریزی و تکیه بر نکات کلیدی مفاهیم توسعه، توسعه پایدار، توسعه فرهنگی - اجتماعی و شهر تهران و نیز اشاره‌ای مختصر به سیر تحول برنامه‌ریزی در قرن بیستم، مدلی برای برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران ارائه دهد؛ مدلی که گویای روش‌شناسی پیشنهادی برای نهادینه کردن نظام برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی در شهر تهران نیز باشد. این مدل به عنوان مبنایی برای گفتگو و تعامل در جهت تعمیق و تدقیق فرایند برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی اجتماعی شهر تهران مطرح می‌شود. از نظر نگارنده پذیرش و به‌کارگیری این مدل همراه با تعمیق و تدقیق بعدی آن ضامن نظام مندی و نهادینه شدن برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران خواهد شد.

کلید واژه‌ها: توسعه پایدار، مفاهیم توسعه، توسعه پایدار فرهنگی - اجتماعی، بودجه‌ریزی، برنامه‌ریزی راهبردی، مدیریت راهبردی

۱. این مقاله در همایش موازین توسعه و ضد توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران در اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۰ ارائه و به عنوان مقاله برتر انتخاب شد. چون مجموعه مقالات این همایش هنوز منتشر نشده است، ما با اجازه نویسنده مقاله، آن را در این شماره مدیرساز چاپ کردیم.

تعریف مفهوم برنامه‌ریزی و بیان برخی ویژگیهای اساسی مفاهیم توسعه، توسعه پایدار، توسعه پایدار فرهنگی - اجتماعی و شهر تهران

همان طوری که قبلاً اشاره شد عنوان مقاله برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران است. اولین بحثی که در این رابطه باید با هم داشته باشیم تا بتوانیم به تفکری مشترک برسیم و نقاط اشتراک را تقویت کنیم، تعریف مفاهیم و برداشت‌هایمان از مفاهیم مختلف است تا از این طریق بتوانیم محدوده دریافت مطالبمان را بر هم منطبق سازیم و نتایج یکسانی از مطالب ارایه شده بگیریم. بنابراین، ابتدا تعریف و برداشتی را که در ذهن ما از مفاهیم مختلف برنامه‌ریزی، توسعه، توسعه پایدار، توسعه فرهنگی اجتماعی و شهر تهران به عنوان کلید واژه‌های مربوط به موضوع وجود دارد روشن می‌سازیم.

البته قصد ما در اینجا طرح یک بحث نظری در مورد این مفاهیم نیست بلکه طرح اساسی‌ترین ابعاد مفهومی آنهاست تا بتوانیم با همفکری به هم‌افزایی دست یابیم.

مفهوم برنامه‌ریزی

پیش از بیان برخی ویژگیهای اساسی مفاهیم توسعه، توسعه پایدار، توسعه پایدار فرهنگی - اجتماعی و شهر تهران لازم است برداشت دقیق و مشخصی از برنامه‌ریزی ارایه دهیم.

برنامه‌ریزی عملی است خردمندانه و ارادی، در جهت تعیین سازماندهی و زمان بندی مجموعه اقدامات هماهنگ و سازگاری که مصمم به انجام آنها هستیم با هدف از پیش تعیین شده در مدت

زمان مشخص، بر اساس منابع بالقوه و بالفعل در محیطی درونی و تحت تأثیر محیط بیرونی یا استفاده از ابزار و فنون مناسب و لازم برای برنامه‌ریزی با توجه به منابع مالی موجود و یا قابل دستیابی.

بر اساس این تعریف مباحث زیر با برنامه‌ریزی ارتباط پیدا می‌کنند.

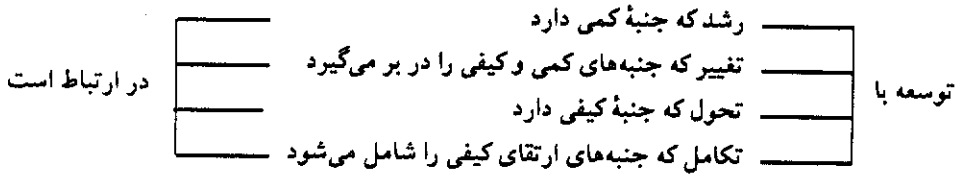
۱. تعیین اهداف، راهبردها و سیاستهای لازم جهت تحقق آن اهداف
۲. سازمان و سازماندهی
۳. زمان بندی، افقهای برنامه، زمان بندی کاری
۴. منابع، اعم از منابع مالی، انسانی، فنی و مانند آنها، همچنین ظرفیتهای و محدودیتهای آنها
۵. شرایط محیطی، درونی و بیرونی
۶. ابزار و فنون برنامه‌ریزی

این مباحث را در بخش روش شناسی برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران در صورت لزوم به طور مشخصتر بررسی خواهیم کرد.

ویژگیهای اساسی مفاهیم توسعه

توجه داشته باشید که مفهوم توسعه جنبه کیفی دارد و با مفهوم رشد که عمدتاً کمی است متمایز است.

در واقع توسعه رشدی است که علاوه بر افزایشهای کمی تغییرات کیفی را نیز به همراه داشته باشد و در نتیجه در ذات خود تغییر، تحول و ارتقای کیفی را نیز شامل می‌شود. از این رو، توسعه فراتر از مفهوم رشد است و با واژه دیگر پیوند تنگاتنگ دارد.

ارتقای دایم آنها در بر می‌گیرد.

بنابراین، توسعه نه تنها از طریق شاخصهای کمی بلکه باید با استفاده از معیارهای کیفی نیز سنجیده شود.

توسعه پایدار فرهنگی - اجتماعی

با توضیحاتی که از توسعه و توسعه پایدار ارائه شد حال باید به تعبیر خود از فرهنگ و اجتماع پردازیم و اجتماع را با جامعه مدنی پیوند بزنیم. فرهنگ، حاصل عادات و رفتارهای دیرمان‌شده و جاافتاده طی زندگی نسلها در طول قرن‌ها و هزاره‌ها در نظام باورهای انسانهاست. فرهنگ هر جامعه هویت وجودی آن جامعه را تصویر و ترسیم می‌سازد.

توسعه پایدار

آنچه در رابطه با توسعه پایدار، به خصوص توسط نیروهای اجتماعی معروف به سبزها در کشورهای پیشرفته جا افتاده است، بیشتر مربوط به مسایل زیست‌محیطی است. اما واقعیت موجود در مورد کشورهای عقب‌مانده از قافله توسعه، از جمله کشور ما، حکم می‌کند که به مبحث توسعه پایدار از دیدگاه عامتری نگریسته و برخورد شود. بنابراین، توسعه پایدار را باید به مفهوم توسعه دیرمان در نظر بگیریم به طوری که این مبحث، علاوه بر توسعه به طور عام و نیز علاوه بر مباحث زیست‌محیطی به مفهوم خاص، مباحث توسعه انسانی و توسعه برای انسانها را نیز شامل شود. در چنین شرایطی مفاهیم توسعه پایدار محدود به حفظ محیط‌زیست برای نسلهای آینده نمی‌شود، بلکه مفهومی فراتر به خود می‌گیرد که عبارت خواهد بود از توسعه به مفهوم رشدی تکاملی که در جهت شکوفایی انسانها تحقق می‌پذیرد و در نتیجه، شکوفایی انسانها، علاوه بر ضرورت حفظ منابع زیست‌محیطی، بهبود زندگی بشر و استمرار چرخه حیات را همراه با

اصطلاح فرهنگ اساساً دیرمانی را در بطن خود دارد و بنابراین با پایداری بسیار سازگار است. آنچه امروز در مورد فرهنگ در جامعه ما رایج است بحث توسعه فرهنگی و چگونگی تحقق آن در رابطه با، از یک طرف جهانی شدن و از بین رفتن مرزها، حصارها و حفاظهاست، و از طرف دیگر باورها و به خصوص باورهای مذهبی است که توسط برخی از جریانها و ارکان اجتماعی ضرورت عدم تغییر و استمرار آنها مطرح می‌شود.

در رابطه با مقوله اول یعنی پدیده جهانی شدن، گفتگوی تمدنها تا به امروز مناسبترین پاسخ، به خصوص پاسخ فرهنگی ارائه شده است که از طرفی ضرورت حفظ فرهنگهای

نهادینه کردن جامعه مدنی نخواهد بود.

شهر تهران

اگر چه از نظر شهرداری، تهران به ۲۲ منطقه جغرافیایی محدود می‌شود، تأثیرپذیری و تأثیردهی تهران به عنوان پایتخت کشور در محدوده کل مملکت و به عنوان پایتخت جمهوری اسلامی فرا منطقه‌ای نیز عمل می‌کند.

به طور کلی تأثیرپذیری تهران از طریق مهاجرتهای عمدتاً داخلی ایران از طرفی و از طرف دیگر نشأت گرفته از ارتباطات گسترده جهانی تعریف می‌شود. مهاجرتهای داخلی، تهران را به مامن تنوع فرهنگی کشورمان تبدیل کرده است. ارتباطات گسترده جهانی به نوبه خود مباحثی چون تهاجم فرهنگی را از جانبی و از جانب دیگر گفتگوی تمدنها را به عنوان تز مسالمت‌آمیز نجات فرهنگهای بومی و محلی مطرح می‌سازد. توسعه فرهنگی - اجتماعی با توجه به این مباحث باید در رابطه با ایران تعریف و تبیین و در جهت فراهم آوردن برداشتی عام از این مفهوم (توسعه فرهنگی - اجتماعی) به ناچار باید اقداماتی انجام شود.

باید مفهوم مشترک آن را خلق و تعریف و دانش آحاد جامعه را به آن تجهیز کرد، تا در پرتو فهمی مشترک، به تعریف ارزشها و اهداف آن و همچنین چشم انداز توسعه فرهنگی - اجتماعی آن پردازیم. اینها مباحثی است که در قسمتهای بعدی به آنها خواهیم پرداخت. ولی قبل از پرداختن به آنها اشاره‌ای به سیر تحول برنامه‌ریزی در ایران ضروری است.

گوناگون را در خود دارد و از طرف دیگر ضرورت گفتگوی تمدنها را در جهت هم‌افزایی مطرح می‌سازد.

شاید دیر زمانی نگذرد و چه بسا این امر (گفتگوی تمدنها) در حال تحقق باشد و شکل‌گیری تمدن جهانی و فرهنگ جهانی مشترکی را فراهم سازد که، در عین جامعیت و اشتراک، در هر گوشه‌ای از کره زمین ویژگیهای خاص خود را داشته باشد. ویژگیهایی نشأت گرفته از هر یک از فرهنگهای بومی و ابتدایی ساکنان آن. در مورد مقوله دوم یعنی باورهای مذهبی اعتقاد ما بر این است که ظرفیتهای بی‌پایان اسلام در جهت تطبیق با زمان و مکان و امکان آرایه تفسیرهای متفاوت از کتاب آسمانی، علی‌رغم پاره‌ای نگرشهای بنیادگرایانه، در مقابل پیویایی زمان و ضرورت تغییر، با تحول و تکامل دوام خواهد یافت و تکامل باورها را با کمک پویاییهای موجود در تفکر اسلامی و به دور از جزم‌گرایی برخی جریانات فکری آن تا دیر زمانی تحقق‌پذیر خواهد کرد.

اما تعبیر ما از اجتماع: اجتماع مجموعه‌ای از انسانهاست که با باورهای عمدتاً مشترک و سازمان مشترک گرد هم می‌آیند و اجتماعی را تشکیل می‌دهند.

در عصر حاضر اجتماع با جامعه مدنی پیوند می‌خورد. متأسفانه شکل‌گیری جامعه مدنی در ایران هنوز در مراحل بسیار ابتدایی خود است و مراحل کودکی خود را طی می‌کند. بنابراین، تلاش ما برای برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی جدا از تلاش ما در جهت استقرار، تعمیق و

می‌گیرد و استفاده از روش سناریونویسی تحقق می‌پذیرد.

مرحله چهارم: برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی

ویژگیهای برنامه‌ریزی در این مرحله برنامه‌ریزی راهبردی بلند، کوتاه و میان‌مدت با توجه اساسی به چگونگی تأمین و تخصیص منابع مالی در افقهای مختلف با نگرشی فرایندی و سیستمی است که توجه به ضرورت اعمال دستاوردهای مدیریت نسوین یعنی مشارکت در فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی، توجه به ضرورت برنامه‌ریزی منابع و به خصوص منابع انسانی و پیوند آن با آموزش مطرح می‌شود. علاوه بر آن بررسی ساختارها و اصلاح و یا تجدید ساختارها صورت می‌گیرد و از روش سناریوهای خوش بینانه، بدبینانه، محتمل و مطلوب استفاده می‌شود و برنامه‌ها دائماً بازنگری و اصلاح می‌شوند.

جمع‌بندی سیر تحول نظام برنامه‌ریزی در جهان در

رابطه با ایران

در حالی که کشورهای پیشرفته در مرحله چهارم برنامه‌ریزی یعنی برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی قرار دارند در ایران هنوز در اغلب عرصه‌ها بین مرحله دوم و سوم سیر می‌کنیم و تنها برخی از مباحث مرحله چهارم در نظر مطرح می‌شود، اما هنوز فاصله زیادی تا رایج شدن و نهادینه شدن مرحله چهارم وجود دارد.

برای رایج شدن این مرحله از برنامه‌ریزی، یعنی برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی در ایران

اشاره‌ای به سیر تحول برنامه‌ریزی در قرن بیستم
به طور کلی برنامه‌ریزی در قرن بیستم مراحل مختلفی را پشت سر گذاشته است که عبارت‌اند از:

مرحله اول: بودجه‌ریزی

در این مرحله نظام برنامه‌ریزی مبتنی بر برنامه‌ریزی کوتاه مدت بر اساس بودجه‌های موجود برای معمولاً یک سال و با توجه به هزینه‌های انجام شده سالهای قبل و اصلاحاتی جزئی با توجه به تغییرات قابل پیش‌بینی و یا خواسته شده صورت می‌گرفت.

مرحله دوم: برنامه‌ریزی دراز مدت

ویژگیهای این مرحله با احساس ضرورت برنامه‌ریزی بلند مدت تعریف می‌شود. برنامه‌ریزی بلند مدتی که ضرورت جامع‌نگری و فرایندی‌دیدن را نیز احساس کرده و پذیرفته است و این امر را عمدتاً از طریق فرافکنی گذشته و حال به آینده انجام می‌دهد.

مرحله سوم: برنامه‌ریزی راهبردی

ویژگیهای برنامه‌ریزی در این مرحله توجه به بلند مدت و میان‌مدت و ضرورت طرح مسایل راهبردی است. در این مرحله برنامه‌ریزی با تصویر یک چشم‌انداز مطلوب و اهداف دستیافتنی در بلندمدت تحقق می‌پذیرد. برنامه‌ریزی با توجه به شرایط تأمین منابع مالی در کوتاه و تا حدودی میان مدت صورت می‌گیرد.

در این مرحله از برنامه‌ریزی، علاوه بر نگرش فرایندی، نگرش سیستمی نیز مورد توجه قرار

توجه اساسی به دست آوردها، ویژگیها و الزامات اساسی زیر لازم است.

دستاوردها، ویژگیها و الزامات اساسی برنامه‌ریزی و مدیریت نوین

برنامه‌ریزی و مدیریت نوین در پایان قرن بیستم و آغاز دوره سوم میلادی دست آوردهای بسیاری را به ارمغان آورده است. دستاوردهایی که امروز به عنوان ویژگیها و الزامات تحول نظامهای برنامه‌ریزی و مدیریت عصر جدید مطرح می‌شوند و اجتناب از آنها یا چانه‌زنی و مقاومت در مقابل آنها امروز دیگر نمی‌تواند جایز باشد. این دستاوردهای جهانی دیروز، که به صورت الزامات امروز تحول در برنامه‌ریزی و مدیریت نوین مطرح می‌شوند، عبارت‌اند از:

۱. توسعه انسانی. توجه به منابع انسانی و توسعه و شکوفایی آنها امروز به عنوان یکی از مهمترین ارکان نظام نوین برنامه‌ریزی در آمده است و در رابطه با خود مباحث دیگری را مطرح می‌سازد.
۲. آموزش نیروی انسانی و فرهنگ سازی به عنوان عامل اساسی در برقراری ارتباط بین نظامهای برنامه‌ریزی و مدیریت در جهت خلق تفکر و عمل مشترک.
۳. مشارکت منابع انسانی در عرصه‌های مختلف تصمیم سازی و تصمیم‌گیری در نظام برنامه‌ریزی جهت بهینه سازی و مقبول ساختن نظام برنامه‌ریزی که خود مبحث ضرورت ایجاد شفافیت در عرصه‌های مختلف را مطرح می‌سازد.

۴. شفافیت در ارایه اطلاعات

۵. توجه به چگونگی تأمین و تخصیص منابع مالی و جایگاه واقعی آنها در نظام برنامه‌ریزی. ضرورت مدون بودن عملکردهای مالی سازمانهای درگیر در نظام برنامه‌ریزی و همچنین چگونگی تأمین منابع مالی مورد نیاز و تخصیص آنها به توسعه فرهنگی - اجتماعی که ضامن اجرای برنامه‌ها خواهد بود.

۶. مشخص و مدون بودن شرح وظایف سازمانهای درگیر در نظام برنامه‌ریزی (تهیه برنامه، اجرای برنامه، بازنگری و اصلاح برنامه) از نظر عملکرد (وظایف و فعالیتها و همچنین عملکرد مالی) و تفکیک وظایف آنها به منظور جلوگیری از دوباره کاریها در صورت لزوم اصلاح و یا تجدید ساختارهای موجود برای فراهم کردن شرایط برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی

۷. آینده پژوهی به عنوان ضرورت برنامه‌ریزی بلندمدت و پدیداری امکان بازنگری و تصحیح مستمر برنامه برای نزدیکتر شدن به سناریوی مطلوب.

۸. فرایندی دیدن برنامه به طوری که تهیه برنامه، اجرای برنامه، بازنگری و اصلاح برنامه، اعمال منفک از هم و مرحله‌ای نباشند و نگرستن به برنامه‌ریزی به عنوان فرایندی که باید در همه عرصه‌ها نهادینه شود و پذیرفتن نظام برنامه‌ریزی در قالب (کوتاه، میان و بلندمدت) که باید ارتباط واقعی و ارگانیک آنها با هم تعریف و تبیین و جاری شود.

- روشن نبودن تعریف حقوق جهانگردان ...
- عدم تلقی و استنباط صحیح عمومی نسبت به موضوع میراث فرهنگی^۱ بیان شده است.
اینها تنها چند نمونه خلاصه از ۳۹ مورد مشکل و تنگنای ذکر شده در اسناد برنامه است.

پاره‌ای از چالشهای آینده که در مقابل توسعه فرهنگی قرار دارند در اسناد برنامه سوم به قرار زیر آمده است.

- افزایش تحمیلهای فرهنگی در جامعه با استفاده از رسانه‌های ماهواره‌ای، اینترنت و از این قبیل ...

- ثابت و غیر قابل تغییر فرض کردن اصول سیاستهای فرهنگی و ...

- ایجاد فاصله بین خرده فرهنگهای ایلی، روستایی و شهری، ... ناتوانی در پاک کردن جامعه از آداب و رسوم منحرف، خرافات و ...

- ضعف شناخت ارزشهای غنی و عدم امکان انسانی کردن باورهای ملی و دینی، جلوگیری از گسترش فرهنگ شایسته‌سالاری، روحیه مسیهن‌دوستی و احساس تعلق به کشور و دامن‌زدن به فرار مغزها ...

- دخالت غیر ضروری دولت در تصدی امور

- گسترش دستگاههای موازی فرهنگی

- فقدان قوانین مورد نیاز در بخش

- ناکارآمدی و ناتوانی نظامهای نظارتی در بخش

ویژگیهای اساسی مباحث فرهنگی در جامعه کنونی

ایران

هر جامعه‌ای ویژگیهای فرهنگی خاص خود را دارد که بدون توجه به آنها برنامه‌ریزی به بیراهه می‌رود.

جامعه کنونی ایران نیز به خصوص در برهه کنونی تاریخ معاصر خود ویژگیهای خاص خود را دارد که بدون در نظر گرفتن این واقعیات و نیروهای حاکم بر آنها قابل فهم و درک نخواهد بود.

در اسناد برنامه سوم توسعه که در واقع برنامه ۵ ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی فرهنگی جمهوری اسلامی برای سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳ است اشاره‌هایی به این ویژگیها شده است که با توجه به اهمیت آنها پاره‌ای از آنها را در زیر می‌آوریم:

مشکلات و ننگناها

- مبهم بودن مبانی نظری، فقهی و ارزشی انواع آثار تولیدی در بخشهای فرهنگی و شفاف نبودن جایگاه آنها در نظام جمهوری اسلامی ایران

- نداشتن نگرش به فعالیتهای فرهنگی و هنری ...

- تبلیغات نادرست و منفی پیرامون تولیدات فرهنگی و هنری ...

- ترس بی‌مورد از فرو ریختن ارزشهای ایمانی و فرهنگ سنتی، ...

- نداشتن اطمینان از مقررات و واکنشهای رسمی و غیر رسمی ...

- ضعف جایگاه ورزش در نظام آموزشی کشور ...

- روشن نبودن الگوی نظم مطبوعاتی مطلوب ...

۱. مراجعه شود به سند برنامه، برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳) پیوست شماره ۲ لایحه برنامه، جلد دوم سازمان برنامه و بودجه، شهریور ۱۳۷۸، انتشارات سازمان برنامه صفحات ۳۹۴ تا ۳۹۹.

فرهنگ و هنر ...

در این رابطه بیشترین نگرانیها در ناحیه کاهش باورهای دینی و بروز رفتار غیر مذهبی در میان جوانان است.

- متنوع شدن تقاضاهای فرهنگی

- توسعه فناوری ارتباطات مانند ویدئو تکس، تله ماتیگ، کتاب الکترونیک

- تهاجم فرهنگی... مجهز شدن جهان پیشرفته به ابزارهای فرهنگی و اطلاع رسانی فوق العاده پیشرفته همچون سیستمهای ماهواره‌ای ...

بیش از پیش موجبات دین ستیزی و بروز رفتار غیر مذهبی در جامعه، بویژه توسط جوانان را دامن می‌زند.

- بحران هویت و مسئولیت‌گریزی

- عدم امکان تأمین نیازهای ورزشی با تکیه بر منابع دولتی

- تبلیغ نادرست درباره ارزشهای دینی، مذهبی و ملی ...

- تشتهای سیاسی با برخی کشورهای همسایه، کشورهای صنعتی، کشورهای عضو اتحادیه اروپا ...

- تلقی نادرست نسبت به ارزش میراث فرهنگی ... عدم توجه به فرهنگ و هنر روستائینان به ویژه زنان و جوانان ... و عشایر ...^۱

اینها خلاصه‌ای از چالشهای اصلی فرا روی بخش فرهنگی کشور از نظر اسناد برنامه است.

با تکیه بر اطلاعات و نگرش اسناد برنامه

۵ ساله سوم توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی در برنامه‌ریزی

فرهنگی - اجتماعی کشور و شهر تهران باید به موارد زیر بپردازیم.

۱. تدقیق مبانی نظری مباحث فرهنگی در رابطه با مبانی فقهی و ارزشی جامعه به منظور دستیابی به برداشتی مشترک. در این رابطه اهمیت، نقش و وزن دو مقوله تهاجم فرهنگی و گفتگوی فرهنگها باید به طور روشن شناسایی و تبیین شود.

۲. توجه به کلیه فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی در رابطه با نظام برنامه‌ریزی کشور. فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی در این نظام گستره زیر را در بر می‌گیرد.

الف) فعالیتهای مذهبی و ملی (اعیاد، جشنها، سوگواریها و مانند آنها)

ب) فعالیتهای فرهنگی و هنری (تئاتر، سینما، اپرا و مانند آنها)

ج) فعالیتهای ورزشی (ورزش قهرمانی، ورزش همگانی)

د) فعالیتهای مرتبط با حفظ و معرفی میراث فرهنگی

ه) فعالیتهای جهانگردی (جهانگری تجاری، فرهنگی، ورزشی و مانند آنها)

و) فعالیتهای رسانه‌های جمعی (رادیو، تلویزیون، مطبوعات و مانند آنها ...)

۳. تعیین مقررات و قوانین مرتبط با نظام فرهنگی - اجتماعی و حل معضلهای موجود مجاز و غیر مجاز در رابطه با بیمها و امیدها (ترس از فرو ریختن ارزشهای دینی و فرهنگ سنتی در تهاجم فرهنگی نشأت گرفته از تعمیم

سه سؤال اساسی برای برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران

به طور کلی برای برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران، ابتدا باید سه سؤال اساسی مطرح کنیم.

۱. کجا هستیم؟ یعنی اکنون از نظر فرهنگی اجتماعی در شهر تهران در چه وضعیتی قرار داریم؟

۲. به کجا می‌خواهیم برویم؟ یعنی آینده مطلوب فرهنگی - اجتماعی که برای شهر تهران تصویر می‌کنیم کدام است

۳. چگونه می‌خواهیم به آنجا برسیم؟ یعنی چه راهبردهایی (چه راهی) را برای رسیدن از وضعیت فرهنگی اجتماعی کنونی به آینده مطلوب می‌خواهیم بر می‌گزینیم؟

فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران

فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران مراحل مختلفی را در بر می‌گیرد که گاه برخی از این مراحل هم زمان صورت می‌گیرند و گاه باید حتماً به دنبال هم تحقق پذیرند.

۱. شفاف‌گردانی ارزشهای فرهنگی اجتماعی و تعیین چشم‌انداز و افق مطلوب توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران

الف) در این مرحله ارزشهای فرهنگی - اجتماعی نظام باید به طور شفاف تعیین شوند و چشم‌انداز و افق مطلوب توسعه فرهنگی -

وسایل ارتباطی، ماهواره، اینترنت، پست الکترونیکی و مانند آنها)

۴. ارتقای سطح فرهنگی جامعه از طریق غنا بخشیدن به فرهنگ ملی با حفظ و احیای فرهنگهای مختلف قومی، خرده فرهنگهای ایلی و روستایی و فرهنگهای اقلیتهای مذهبی و تشکیل پهنه‌ای از آشتی فرهنگهای ملی در مقابل قدر قدرتی و تحمیلات اعمال شده توسط فرهنگهای حاکم و مسلط جهانی و ملی به منظور جلوگیری از فرار نیروی انسانی و مغزهای جامعه، تقویت روحیه میهن دوستی و ترویج پذیرش تفاوتهای فرهنگی و آشتی قومها، ملیتها و مذاهب گوناگون پهنه سرزمین در جهت هم افزایی بیشتر.

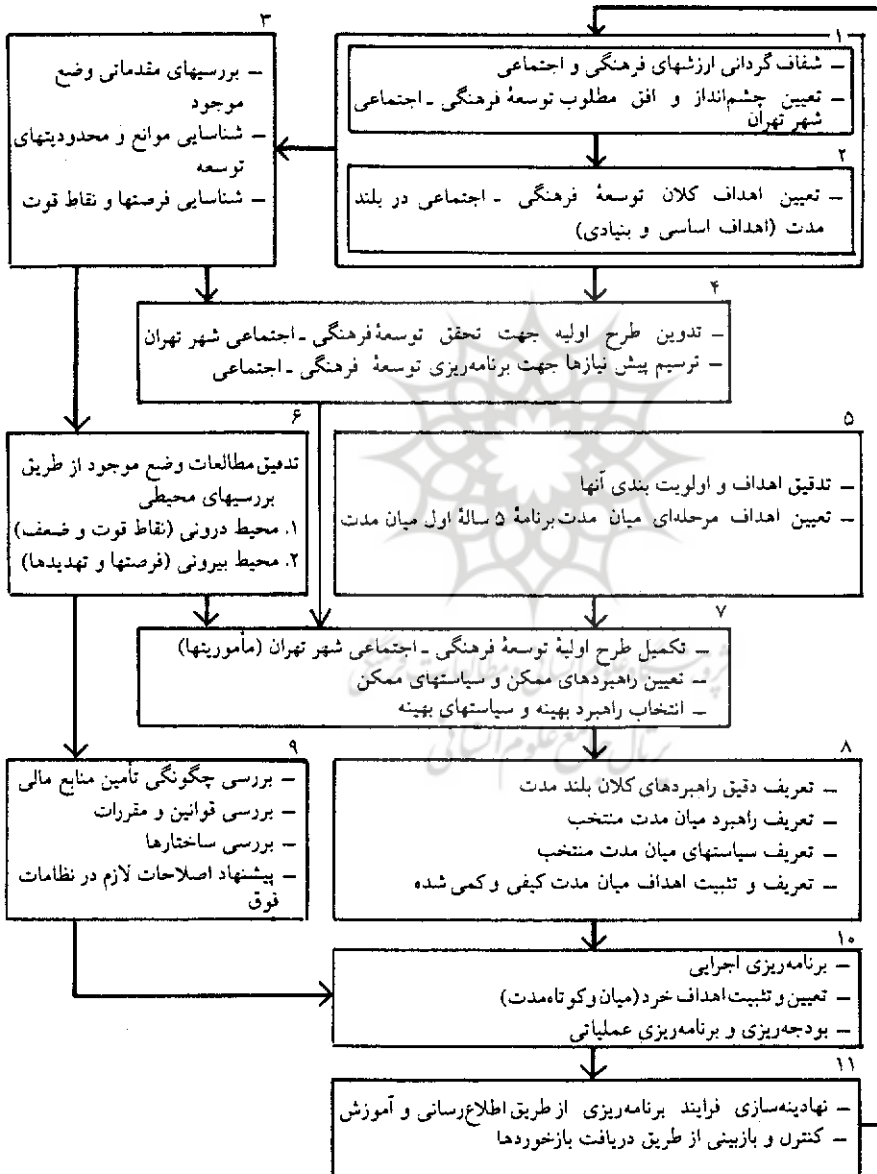
اعتماد پیدا کردن به قدرت باورهای دینی و پرهیز از تحمیلهایی که کارآیی خود را از دست داده‌اند و تنها به ایجاد افتراق و فرار نیروی انسانی منجر می‌شوند و حفظ سنتها از طریق تبدیل آنها به آداب و رسوم قومی و پاک کردن جامعه از خرافات.

مقابله با تهاجم فرهنگی از طریق تقویت فرهنگ جامعه و ارزشهای پربار آن نه از طریق ایجاد محدودیتهایی که تاب مقاومت در مقابل پیشرفت زمانه و فناوری جهانی را ندارند.

جبران بحران هویت از طریق تقویت و غنا بخشیدن به فرهنگ ملی به مفهوم تعدد و آشتی فرهنگها.

تنش‌زدایی ملی و جهانی از طریق ترویج آشتی فرهنگها و پذیرش تعدد فرهنگی در مرز و بوم ایران.

**مدل پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی اجتماعی شهر تهران
یا فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی توسعه فرهنگی - اجتماعی این شهر**

۲. تعیین اهداف کلان توسعه فرهنگی - اجتماعی در

بلندمدت

پس از تعیین ارزشهای فرهنگی - اجتماعی جامعه و تعیین چشم انداز و افق مطلوبی که از توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران برای خود ترسیم می‌کنیم به تعیین اهداف کلان توسعه فرهنگی و اجتماعی بلند مدت برای تحقق آن چشم انداز و افق و برای دستیابی به ارزشهای فرهنگی و اجتماعی می‌رسیم که با توجه به مباحث قبلی می‌توان اهداف زیر را بیان کرد.

اهداف کلان توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران برای بلند مدت (افق ۱۴۰۰) می‌توانند عبارت باشند از:

الف) پدید آوردن شهری با فرهنگی غنی و پربار، اسلامی، ملی، باز و مطمئن به خود، چند فرهنگی و یا برعکس

پیدایش شهری تک فرهنگی (اسلامی) که بر دیگر فرهنگها تسلط کامل داشته باشد.

ب) پدید آوردن شهری که میراثهای فرهنگی خود را حفظ و شکوفا می‌سازد و هدف بالا از نظر کالبدی به صورت زیر تبلور می‌یابند.

ج) پدید آوردن شهری با مساجد، فرهنگسراها، مجموعه‌های ورزشی، اماکن تفریحی، تفرجگاههای طبیعی، مهمانسراها، سینماها و تئاترها و بناهای تاریخی محافظت شده و ...

برای تحقق اهداف بالا، هر یک از اهداف کلان بالا به اهداف خرد متعدد و اولویت بندی شده دیگری تفکیک می‌شود. می‌توان اولویت را بر

اجتماعی تصویر شود.

برای مثال ارزشهای فرهنگی می‌توانند فرهنگ پربار و غنی اسلامی، ملی، بسته و خود محور، باز و مطمئن به خود، تک فرهنگی، چند فرهنگی را در برگیرد. یعنی یک ارزش یا مجموعه‌ای از این ارزشها را شامل شود. مهم است بدانیم به کدام یک از این ارزشها بهای بیشتری می‌دهیم و برای کدام اولویت بیشتری قایل می‌شویم.

ب) تعیین چشم انداز و افق مطلوب توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران.

یعنی ترسیم چشم‌انداز و افق مطلوب توسعه فرهنگی - اجتماعی که در بلند مدت برای شهر تهران متصوریم، که این خود متناسب با ارزشهای برگزیده و به اشکال زیر می‌تواند نمایان شود.

شهری تنها با مساجد بسیار و همچنین تکیه‌ها، حسینیه‌ها، مقبره‌ها و مانند آنها و تنها همین

شهری تنها با فرهنگسراها و خانه‌های متعدد فرهنگ و خانه‌های هنرمندان

شهری تنها با مجموعه‌های ورزشی شهری تنها با اماکن تفریحی و شهرسازی‌ها شهری تنها با تفریگاههای طبیعی شهری تنها با مهمانسراها، هتلها و غذاخوریها

شهری تنها با سینماها و تئاترها و اپراها و یا شهری با تمام این فضاها گوناگون فرهنگی برای افق مطلوب توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران

این نگرش محدود فرهنگی به جهان خارجی تا کی تاب تحمل خواهیم داشت؟
 آیا این امر را با ممنوعیت ویدئو و نوارهای ویدئویی و پی‌گرد دارندگان آن قبلاً (اوایل انقلاب) تجربه نکرده‌ایم؟
 آیا باید با گروه‌های فشار برخورد قانونی کرد؟ و الی آخر

از موانع دیگر توسعه فرهنگی نگرش حاکم بر برخی ائتلاف‌هاست که مروج تک فرهنگی مذهبی و تحمیل آن به کل جامعه است و مقابله با فرهنگ‌های دیگر را در غالب مبارزه با تهاجم فرهنگی پی می‌گیرد.

۴. تدوین طرح اولیه جهت تحقق توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران و ترسیم پیش‌نیازها جهت برنامه‌ریزی آن

همان طوری که قبلاً اشاره شد پس از شفاف‌گردانی ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، تعیین چشم‌انداز و افق مطلوب توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران (مرحله ۱) و تعیین اهداف کلان آن در بلندمدت (مرحله ۲) و هم‌زمان با این اقدامات انجام بررسی‌های مقدماتی وضع موجود از طریق شناسایی موانع و محدودیتهای توسعه از طرفی و از طرف دیگر شناسایی فرصت‌ها و نقاط قوت صورت می‌گیرد (مرحله ۳)، پس از آن باید به تدوین طرح اولیه جهت تحقق توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران (مرحله ۴) پردازیم.

شناسایی موانع و محدودیتهای توسعه ما را به شناسایی و ترسیم پیش‌نیازها جهت برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی می‌رساند.

دستیابی تدریجی و هم‌زمان به اهداف خرد و کلان قرار داد و یا اولویت را با مرحله‌بندی دستیابی به اهداف خرد تعریف کرد.
 توسعه هماهنگ مستلزم انتخاب گزینه اول است.

۳. بررسی‌های مقدماتی وضع موجود

- شناسایی موانع و محدودیتهای توسعه (-)
- شناسایی فرصت‌ها و نقاط قوت (+)

انجام این مرحله که می‌تواند هم‌زمان با دو مرحله قبل صورت گیرد در واقع شناخت اولیه نکات منفی، یعنی موانع و محدودیتهای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهر تهران و همچنین شناسایی اولیه نکات مثبت یعنی فرصت‌ها و نقاط قوت آن را مدنظر دارد تا بتوان در مرحله بعد با این شناخت اولیه به تدوین طرح اولیه جهت تحقق توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر پرداخت و از طریق شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها پیش‌نیازهای میسر ساختن برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی را فراهم آورد.

برای مثال باید مشخص شود تا چه حد تهاجم فرهنگی و ضرورت مقابله با آن به عنوان عامل بازدارنده توسعه فرهنگی جامعه و شهر تهران عمل می‌کند. آیا باید با آن مقابله کرد؟ آیا چاره‌ای جز پذیرش آن وجود ندارد؟ آیا با غنی‌سازی فرهنگی نمی‌توان با تهاجم فرهنگی مقابله کرد؟ آیا با پدیده ماهواره‌ها می‌توان جنگید و تا کی؟ آیا با برنامه‌های موجود تلویزیونها و سینماها و دیگر امکانات تفریحی می‌توان مردم را از تمایل به سمت نصب ماهواره بازداشت؟ و در

نمازخانه‌ها و هزینه چاپ کتب دینی بوده است آیا هنوز این مسئله که زمانی برای جبران عقب ماندگی توسعه این فضاها و کمبود ابزار توسعه یعنی کتاب صورت گرفته بود باید همچنان اولویت تلقی شود و یا اینکه در شرایطی که به قولی هنوز بسیاری از مدارس ۲ و ۳ نوبتی هستند و اولویتها باید تغییر کنند در مورد بقیه فضاها نیز باید مشخص شود اولویت هر یک از برنامه‌های میان مدت (برنامه میان مدت اول) چه باید باشد. بنای فرهنگ سرا، تأسیسات ورزشی، سینما، اپرا و ...

پس تعیین اهداف مرحله‌ای برای دست یافتن به برنامه‌های اجرایی ضروری است.

۶. تدقیق مطالعات وضع موجود از طریق بررسیهای محیطی

تدقیق مطالعات وضع موجود از طریق بررسیهای محیطی مرحله دیگری است که می‌تواند هم زمان با مرحله قبل صورت گیرد.

این مرحله یکی از مهمترین مراحل بررسی وضع موجود از طریق بررسی محیط درونی و شناسایی نقاط قوت و ضعف آن از طرفی و از طرف دیگر محیط بیرونی و فرصتها و تهدیدهای آن جهت توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران است (SWOT/ANALYSIS).

۷. تکمیل طرح اولیه توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران، تعیین راهبردها و سیاستهای ممکن و انتخاب راهبرد و سیاستهای بینه

در این مرحله پیوسته با کسب اطلاعات جدید و تکمیل آنها به تدقیق و تکمیل طرح اولیه توسعه

برای مثال همان طوری که قبلاً اشاره شد اگر جریان تحت عنوان تسلط تک فرهنگ مذهبی و تحمیل آن به کل جامعه و مقابله با فرهنگهای دیگر به عنوان مانعی جهت توسعه فرهنگی پذیرفته شد پیش نیاز آگاه سازی عامه در مورد راههای دیگری که می‌تواند مورد پذیرش برای توسعه فرهنگی قرار گیرد و همچنین مقابله قانونی با گروههای فشار مربوط مهم خواهد بود و با اگر قوانین و مقررات کهنه که امروز دیگر جوابگوی توسعه فرهنگی نیستند به عنوان عامل باز دارنده مطرح می‌شوند فعالیت در جهت تخریب قوانین مربوط اجتناب ناپذیر خواهد بود. به عنوان یک مثال دیگر اگر تأمین منابع مالی محدود باشد و جوابگوی نیازهای توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران نباشد، چگونگی کسب منابع درآمدی جدید باید در اولویت قرار گیرد. همچنین اگر ساختارهای موجود به عنوان عامل قلع گکننده تحول فرهنگی - اجتماعی شناخته می‌شوند باید در جهت تغییر و یا اصلاح آنها ابتدا اذهان را آماده و سپس اقدام کرد.

۸. تعیین اهداف و اولویت بندی آنها و تعیین اهداف مرحله‌ای

در مرحله بعد باید به تدقیق اهداف و اولویت بندی آنها از نظر اهمیت و از نظر تحقق مرحله‌ای آنها مبادرت ورزید تا در هنگام برنامه‌ریزی با شناخت اولویتها بتوان تصمیم گیری سریع انجام داد.

برای مثال در توسعه فرهنگی، سالهای سال در ایران اولویت بسا هزینه ساخت مساجد،

فرهنگی - اجتماعی شهر تهران می‌پردازیم. کلیه راهبردهای ممکن و همچنین سیاستهای ممکن مطرح و بررسی می‌شوند تا از میان آنها راهبرد بهینه و همچنین سیاست بهینه برگزیده شود.

برای مثال برای تحقق هدف کلان شهری با فرهنگی غنی و پربار، اسلامی، ملی، باز و مطمئن به خود، چند فرهنگی، راهبردهای مختلف تبلیغ فرهنگ و باورهای اسلامی، راهبرد تبلیغ فرهنگ و باورهای ملی، راهبرد احترام و تقویت فرهنگهای رسمی کشور، راهبرد آشتی و مهار فرهنگ جهانی را می‌توان برگزید. در رابطه با این راهبردها می‌توان سیاستهای تقویت هرگونه تولید اسلامی را با وضع قوانین و مقررات و همچنین با ایجاد امکانات و تشویق این تولیدات با تخصیص بودجه و مانند آن فراهم کرد. به همین صورت است در مورد راهبرد تبلیغ فرهنگ و باورهای ملی و یا راهبرد احترام و تقویت فرهنگهای بومی، محلی، عشایری، روستایی و مانند آنها برای راهبرد آشتی و مهار فرهنگ جهانی می‌توان سیاست صدور مجوز استفاده محدود از ماهواره‌ها و سیاست گشایش مهار شده برنامه‌های تلویزیون و سینما را پی گرفت و قوانین و مقررات مرتبط با این سیاستها وضع کرد ...

پس از تعیین راهبردهای گوناگون ممکن و سیاستهای مربوط ممکن نوبت انتخاب راهبرد و سیاستهای بهینه برای مقطع مربوط مطرح می‌شود. در این مرحله با ارایه سناریوهای مختلف می‌توان مسیرهای توسعه فرهنگی - اجتماعی گوناگون را تصویر کرد و امکان انتخاب سناریو مطلوب را به مقامات ارایه داد.

۸. تعریف دقیق راهبردهای کلان بلندمدت، تعریف راهبرد میان مدت منتخب، تعریف سیاستهای میان مدت منتخب، تعریف و تثبیت اهداف میان مدت کیفی و کمی شده

این مرحله در واقع تعریف تدقیق شده، مرحله‌بندی شده و زمان‌دار مرحله‌های قبل است.

۹. بررسی چگونگی تأمین منابع مالی، بررسی قوانین و مقررات، بررسی ساختارها و پیشنهاد اصلاحات لازم در نظامات بالا

در این مرحله و قبل از اجرای مرحله بعدی (مرحله ۱۰: برنامه‌ریزی اجرایی) باید به بررسی دقیق چگونگی تأمین منابع مالی پرداخت تا نیازهای مالی جهت اجرای برنامه‌های اجرایی سبب متوقف شدن و یا خدشه‌دار شدن برنامه‌های اجرایی نشوند و بتوان به مرحله برنامه‌ریزی کوتاه مدت اجرایی گام گذاشت.

بررسی قوانین و مقررات و بررسی ساختارها و پیشنهاد اصلاحات لازم در نظامات فوق از الزامات این مرحله هستند.

۱۰. برنامه‌ریزی اجرایی

برنامه‌ریزی اجرایی در این مرحله با تعیین و تثبیت اهداف خُرد، میان و کوتاه مدت و بودجه‌ریزی و برنامه‌ریزی عملیاتی تحقق می‌پذیرد.

۱۱. نهادینه‌سازی فرایند برنامه‌ریزی

نهادینه‌سازی فرایند برنامه‌ریزی از یک طرف از طریق اطلاع‌رسانی، آموزش و فرهنگ‌سازی و از

۵. نمایندگان شاخه‌ها و بخشهای تخصصی مختلف فرهنگی - اجتماعی جامعه نیروهای فوق در مراحل مختلف فرایند برنامه‌ریزی هر یک به نوبه خود درگیر خواهند بود.

- تیم کارشناسی عمدتاً در بررسیها و مطالعات و همچنین جمع‌بندیها و ارائه طرحها درگیر خواهد بود.

- مدیران عالی عمدتاً در شفاف‌گردانی ارزشها و تعیین چشم‌اندازها، تعیین اهداف کلان با کمک تیم کارشناسی درگیر خواهند بود و امر تصویب دست‌آوردهای نظام برنامه‌ریزی را به عهده خواهند داشت.

- مدیران عالی و میانی عمدتاً در تدقیق اهداف، اولویت‌بندیها، تعریف راهبردها و سیاستها و گزینش راهبرد و سیاستهای بهینه درگیر خواهند بود.

- کلیه رده‌های سازمانی در امر برنامه‌ریزی اجرایی و نهادینه‌سازی فرایند برنامه‌ریزی از طریق کنترل و بازبینی درگیر خواهند شد.

- دست‌اندرکاران فرهنگی - اجتماعی بخش خصوصی و همچنین نمایندگان شاخه‌ها و بخشهای تخصصی مختلف فرهنگی اجتماعی در مراحل تدقیق و نهادینه‌سازی فرایند برنامه‌ریزی عمل خواهد کرد.

به نظر نگارنده توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران باید با تکیه بر ضرورت دستیابی به فرهنگی پر بار و غنی، اسلامی، ملی، باز و مطمئن به خود و چند فرهنگی تحقق پذیرد. اهداف،

طرف دیگر کنترل و بازبینی با دریافت بازخوردها صورت می‌گیرد. هر دوی این اقدامات تضمین‌کننده نهادینه‌سازی فرایند برنامه‌ریزی هستند و کمان بازگشت به مرحله ۱ در نمودار (صفحه ۶۸) ترسیم شده ضامن دریافت بازخوردها و به روزسازی مستمر برنامه‌های پیشنهادی و نشان دهنده این موضوع است که برنامه‌ریزی عملی مقطعی و پایان‌پذیر نیست بلکه امری ادامه‌دار و فرایندی است که باید در نظام توسعه نهادینه شود.

اما سؤالی که اکنون مطرح می‌شود این است که در این فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران چه نیروهایی درگیر خواهند شد و نظام برنامه‌ریزی را به پیش خواهند برد.

نیروهای درگیر در فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران

عبارت‌اند از:

۱. تیم کارشناسی متشکل از کارشناسان مدیریت فرهنگی - اجتماعی، برنامه‌ریزی راهبردی، محققان منابع مالی، قوانین و مقررات و همچنین متخصصان ساختارهای مورد نیاز توسعه فرهنگی - اجتماعی
۲. مدیران عالی و میانی سازمانهای درگیر در امر توسعه فرهنگی و اجتماعی
۳. کلیه رده‌های سازمانی سازمانهای درگیر در امر توسعه فرهنگی و اجتماعی
۴. دست‌اندرکاران فرهنگی - اجتماعی بخش خصوصی

راهبردها، سیاستها و اقدامات باید بر پایه چنین تفکری هدایت، تعریف و تدقیق شوند. توسعه فرهنگی را باید در گستره شاخه‌ها و بخشهای تخصصی مختلف آن یعنی از طرفی:

بخشهای مذهبی، ملی، فرهنگی و هنری، ورزشی،

میراث فرهنگی، جهانگردی و رسانه‌های

جمعی

و از طرف دیگر شاخه‌های مختلف قومی، خرده فرهنگهای ایلی، روستایی و فرهنگهای اقلیتهای مذهبی رسمی کشور مطالعه بررسی و برنامه‌ریزی کرد.

جمع‌بندی: اقداماتی که شهرداری تهران برای توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران باید انجام دهد

۱. انتخاب تیم کارشناسی یا اعضا و سازمان مشاور برای آغاز فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی که علاوه بر بررسی و تحقیق، قدرت آموزش دست آوردهای تحقیق و توسعه (R&D) را داشته باشد و تحقیق و برنامه‌ریزی برای توسعه را در عرصه‌های زیر انجام دهد:

الف) تهیه مقدمات برنامه‌ریزی راهبردی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران با همکاری کلیه دست اندرکاران ذینفع در توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر

ب) بررسی ساختارهای موجود و مورد نیاز و پیشنهاد اصلاحات آن

ج) بررسی تجهیزات و تأسیسات موجود مورد نیاز

د) بررسی منابع مالی موجود و مورد نیاز و ارائه پیشنهادات اصلاحی

۲. فراهم کردن شرایط مشارکت تدریجی همه سطوح اعم از مدیریت ارشد، مدیریت میانی و بقیه کارکنان فرهنگی شهرداریها در فرایند برنامه‌ریزی (تهیه برنامه، اجرای برنامه، کنترل و بازبینی برنامه) به کمک تیم کارشناسی منتخب

۳. فراهم کردن شرایط مشارکت بخش خصوصی نه تنها در عرصه اقتصادی بلکه در عرصه‌های تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی توسعه فرهنگی - اجتماعی که ضامن شکوفایی توسعه فرهنگی خواهد بود.

۴. برقراری ارتباط و مشارکت فعال با سازمانهای دیگر ذینفع در امر توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران به منظور ایجاد هم‌افزایی هر چه بیشتر در زمینه توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران

۵. فعالیت هر چه گسترده‌تر در امر آموزش به منظور نهادینه کردن فرایند برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - آموزشی کشور و تقویت آگاهی فرهنگی اجتماعی جامعه و پدیداری وجدان جمعی در رابطه با ارزشها، افق مطلوب راهبرد و سیاستهای بهینه جهت تحقق افق مطلوب و دستیابی به ارزشهای نظام از نظر فرهنگی و اجتماعی.

سوالات مطرح در جامعه

در پایان برای یادآوری بار دیگر سوالات مطرح در جامعه را برای توسعه فرهنگی اجتماعی شهر تهران یادآوری می‌کنیم:

برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران ۷۵

- برنامه و بودجه، شهریور ۱۳۷۸، انتشارات سازمان برنامه.
- تهران ۸۰، طرح برنامه‌ریزی استراتژیک، کتاب برنامه، برنامه اول شهرداری تهران، تهران - ۸۰ (۱۳۷۵-۱۳۸۰) شهرداری تهران، معاونت هماهنگی و برنامه‌ریزی، انتشارات مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی، ۱۳۷۴.
- مریم شریعت‌زاده، بحران شهرسازی در ایران مقاله‌ارایه شده به دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، ارک بم، کرمان ۱۲ تا ۱۶ اسفند ۱۳۷۷.
- مریم شریعت‌زاده، مشارکت در شهرسازی یا شهرسازی مشارکتی، سازمان مدیریت صنعتی، آذرماه ۱۳۷۵.
- مریم شریعت‌زاده، برنامه‌ریزی شهری، جزوه درسی برنامه‌ریزی شهری دوره کارشناسی ارشد مدیریت شهری، سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۷۹.
- دکتر ناصر براتی، توسعه فرهنگی پایدار، در مجله برنامه و بودجه شماره ۲۴ سال دوم شماره ۱۲، فروردین ۱۳۷۷، سازمان برنامه و بودجه، صفحات ۸۶-۷۱.
- ساموئل پاول، ترجمه علی‌اشرف افخمی، مدیریت استراتژیک در برنامه‌های توسعه، سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۷۴.
- پاتریک. ج. بیلو، جورج ال. موریسی، بتی. ال. آکامب، ترجمه منصور شریفی کلویی، راهنمای اجرایی برنامه‌ریزی استراتژیک، نشر آروین، تهران، ۱۳۷۶.

- آیا ارزشهای فرهنگی - اجتماعی شهر تهران مشخص هستند و آیا اساساً چنین ارزشهایی تعریف شده‌اند و عموم مردم از آن آگاهی دارند؟

- آیا افق مطلوب توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران تصویر شده است و یک شناخت و وفاق عمومی برای دستیابی به آن در جامعه تهرانی وجود دارد؟

- آیا اهداف کلان، راهبرد و سیاستهای بهینه برای تحقق افق مطلوب وجود دارند و یا تعیین و تعریف آنها ضروری است؟

- آیا یک تفکر جمعی، وفاق عمومی و وجدان قوی همراهی و همکاری جمعی برای توسعه فرهنگی - اجتماعی شهر تهران وجود دارد یا اینکه آموزش و پدیداری شرایط مشارکت به عنوان ضامن تفاهم اجتماعی ضروری است؟

منابع

- سند برنامه، برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳) پیوست شماره ۲ لایحه برنامه، جلد دوم، سازمان